

ОРХАН ПАМУК

СНІГ

Р О М А Н

Переклад з турецької

Харків
«ФОЛІО»
2012

1 Снігова тиша

Подорож до Карса¹

Снігова тиша — задумався чоловік, що сидів у автобусі відразу за спиною в шофера. Якби це був початок вірша, він би й назвав те, що переживав тоді в душі, сніговою тишею.

Заледве встиг він на автобус, який привезе його з Ерзурума² в Карс. До Ерзурумського автовокзалу він дістався зі Стамбула після дводенної мандрівки крізь заметілі та хуртовини; і поки бігав по брудних холодних коридорах з сумкою в руках, намагаючись дізнатися, звідки відправляються автобуси до Карса, хтось сказав йому, що автобус уже рушає.

— Ми поспішаємо, — гукнув помічник водія старого «Магіруса», не бажаючи знову відкривати багажник. Тому він і взяв із собою в салон величезну темно-вишневу сумку марки «Vally», яка зараз стоїть у нього між ногами. Наш подорожній, що сів скраю біля вікна, був одягнутий у тепле пальто попелястого кольору, яке придбав п'ять років тому

¹ К а р с — місто на північному сході Туреччини, адміністративний центр власту (адміністративна одиниця Туреччини) Карс. В X—XI ст. фортечний центр вірменського Карського царства. З XVI ст. належав до володінь Отоманської імперії. Неодноразово захоплювався російськими військами під час російсько-турецьких воєн XIX ст. Був плацдармом активних бойових дій під час і після Першої світової війни. Остаточно увійшов до складу Туреччини в 1921р. з підписанням Карського договору. (*Тут і далі прим. перекладача.*)

² Е р з у р у м — місто на північному сході Туреччини.

у Франкфурті в «Кауфхофі»¹. Тепер я вже скажу: у дні, які він проведе в Карсі, це чудове м'якеньке шерстяне пальто стане для нього як приводом для внутрішнього сум'яття й сорому, так і підставою для довіри з боку інших.

Щойно автобус рушив і поки пасажир, сидячи біля шибки, пильним поглядом, з думкою «чи не побачу чогось цікавого?», окидав квартали на окраїнах Ерзурума, маленькі, вбогі бакалійні крамнички, пекарні, інтер'єри кав'ярень, які розвалювалися на очах, як посипав сніг. Сніг за вікном був і сильнішим, і густішим за той, що супроводжував його дорогою зі Стамбула до Ерзурума. Якби пасажир біля вікна не був такий утомлений дорогою й уважніше придивився до велетенських сніжинок, котрі злітали з неба, наче пташиний пух, то відчув би, що насувається страшенна завірюха; мабуть, він одразу збагнув би, що вирушив у подорож, яка змінить усе його життя, і зміг би повернутися назад.

Однак він і не думав повертатися. Насувався вечір; подорожній утупився очима в небо, осяйніше за землю, і дивився на сніжинки, котрі поволі ставали дедалі більшими, витанцювуючи на вітрі, не як на ознаки бід, яка наближається, а як на відголос дитячих чистоти та щастя, що нарешті знову забринів. Через смерть матері він тиждень тому вперше після дванадцятилітньої розлуки повернувся до Стамбула, міста, де минули роки його дитинства й радісних днів, пробув там чотири доби й вирушив у цю мандрівку до Карса, яку аж ніяк не планував. Він відчував, що неймовірної краси сипучий сніг приносить йому більше втіхи, аніж можливість бачити Стамбул через роки. Був поетом, і колись в одному своєму вірші, маловідомому турецькому читачеві, написав, що тільки раз у житті сніг падає і в наших снах.

Довго-довго й тихо, ніби уві сні, падав сніг; пасажир біля шибки немов пройшов крізь очищення відчуттями безгрішності та просто-ти, котрі роками невпинно шукав, — перейнятий оптимізмом, він повірив, що таки зможе відчутти себе в цьому світі, як удома. Трохи

¹ «К а у ф х о ф» — мережа торговельних центрів однойменної німецької компанії.

згодом він зробив те, чого вже так довго не робив і що не вилітало з голови, й заснув у кріслі.

Скористаюсь-но я нагодою, поки він спить, і тихенько дещо розповім про нього. Дванадцять років він жив у Німеччині життям політичного вигнанця, хоча ніколи особливо й не цікавився політикою. Його найпершою пристрастю, єдиною думкою була поезія. Сам був сорокадвохлітнім холостяком і ніколи не одружувався. Високого, як на турка, зросту, чого зараз не розгледити, бо він скрутився в кріслі, світла шкіра, яка в дорозі поблідла ще дужче, каштанове волосся. Він був з тих сором'язливих парубків, яким подобається самотність. Якби дізнався, що за хвилину по тому, як заснув, його голова, заколисана автобусом, звісилася спершу на плече сусіда збоку, а потім — і йому на груди, то дуже б знітився. Пасажир, що схилився на сусіда, був надто правильною й миролюбною людиною і тому завжди ходив засмучений, ніби герої Чехова, нерішучі невдахи в особистому житті. До теми смутку ми ще повернемося не раз. Я розумію, що в такій незручній позі подорожній довго не поспить — скажу відразу: його звати Керім Алакушоглу, однак від свого імені він не в захопленні, тому пасажиру більше до вподоби, коли його просто кличуть першими літерами імені та прізвища: Ка¹; так і я робитиму надалі в цій книжці. Наш герой ще в учнівські роки вперто виводив своє ім'я, як Ка, на контрольних та екзаменаційних роботах, як Ка, підписувався на облікових листках в університеті; через своє ім'я він був ладен сперечатися і з учителями, і з державними службовцями під час кожної своєї подорожі. Цю кличку він змусив прийняти й маму, й сім'ю, й друзів; під нею ж виходили збірки його віршів; отож ім'я Ка здобуло негучну, але загадкову славу в Туреччині та серед німецьких турків. Тепер, ніби водій, який побажав пасажирам щасливої дороги після того, як вони виїхали з Ерзурумського автовокзалу, я додам: нехай твій шлях буде світлим, дорогий Ка... Та вже не хочу вас інтригувати:

¹ Ім'я Ка, як і Карс, назва міста, куди їде головний герой, співзвучні з турецьким словом 'kar' («сніг»).

я — давній друг Ка і, ще не почавши цю оповідь, наперед знаю все, що випаде йому на долю в Карсі.

Після Хорасану автобус звернув на північ в напрямку Карса. Раптом на одному з петлястих високих спусків появився віз, запряжений кінями, шофер різко загальмував, і Ка миттю прокинувся. В нього не забрало багато часу, щоб долучитися до тієї атмосфери єдності й гуртованості, яка запанувала в автобусі. Коли «Магірус» сповільняв хід на поворотах над скелястими прірвами, він, незважаючи на те, що сидів відразу за спиною у водія, як і пасажери задніх місць, схоплювався на ноги, аби краще бачити дорогу; киваючи пальцем, намагався вказати якомусь пасажирові, що поривався допомогти шоферу й протирав запітніле лобове скло, на кутик шиби, котрий залишився непоміченим; коли ж розгулялася заметіль і те лобове скло вмить стало білим, а склоочисники не могли з ним упоратися, Ка разом з водієм намагався розгледіти: куди воно пролягає те невидиме оку асфальтоване шосе.

Через сніговий не можна було прочитати дорожніх знаків. Коли завірюха розходилася не на жарт, шофер вимкнув дальнє світло, і якщо в присмерку дорога ще виднілася, то салон огорнула темрява. Навіть не обзиваючись одне до одного, налякані пасажери розглядали заметені снігом вулиці злидєнних містечок, дивилися на бліде світло ламп напівзруйнованих одноповерхових будинків, перекриті хуртовиною дороги забитих сіл і скелясті обриви, на які кидали тьмяне сяйво ліхтарі. Якщо ж вони й розмовляли, то тільки пошепки.

Отаким шепотом сусід Ка, на якому той щойно спав, запитав його: чому він їде до Карса? Адже не важко було здогадатися, що Ка — не місцевий, не з Карса.

— Я — журналіст, — шепнув Ка... Сказав неправду. — Їду суди з приводу виборів мера й жінок, що скоюють самовбивства.

То була правда.

— Нібито всі стамбульські газети писали про те, що в Карсі вбили мера, а жінки тут накладають на себе руки, — ствердив сусід по кріслу так палко, що Ка й не зрозумів: чи він цим пишається, чи соромиться цього.

ЗМІСТ

1. Снігова тиша. <i>Подорож до Карса</i>	4
2. Наше місто — місце спокійне. <i>Квартали на околицях</i>	11
3. Віддайте ваш голос за партію Аллаха. <i>Бідність та історія</i>	21
4. Ти справді приїхав сюди з приводу виборів і дівчат-самовбивць? <i>Ка з Ітек у кондитерському кафе «Нове життя»</i>	36
5. Учителю, можна вас дещо запитати? <i>Перша й остання розмова між убивцею та жертвою</i>	44
6. Кохання, віра та поезія. <i>Сумна Мухтарова історія</i>	54
7. Політичними ісламістами називають нас західники та світські люди. <i>У партійному офісі, в управлінні безпеки й знову — на вулиці</i>	65
8. Самовбивця — це грішник. <i>Оповідь про Ладжіверта та Рустема</i>	77
9. Вибачте, ви — атеїст? <i>Безбожник, який не хоче накласти на себе руки</i>	91
10. Чому цей вірш гарний? <i>Ка і щастя</i>	99
11. Невже в Європі — якийсь інший Аллах? <i>Ка та шейх</i>	106
12. Якщо Аллаха немає, то навіщо біднякам так страждати? <i>Хіджран і щемлива оповідь Неджіпа</i>	113
13. Я не сперечатимуся про свою віру з якимось атеїстом. <i>Прогулянка з Кадіфе в снігопад</i>	122
14. Як ви пишете вірші? <i>Про кохання, хустини та самогубство — за вечерю</i>	130
15. Всі ми прагнемо в житті чогось основного. <i>У Національному театрі</i>	144
16. Місце, де не існує Аллаха. <i>Неджіпова картина і вірш Ка</i>	155
17. Батьківщина або тюрбан. <i>П'єса про дівчину, яка спалила чаршаф</i>	162
18. Не стріляйте, гвинтівки заряджені! <i>Революція на сцені</i>	168
19. Як гарно сипав сніг. <i>Ніч революції</i>	179
20. Хай живе наша країна, хай живе нація! <i>Ніч, коли Ка спав, та ранок</i>	186
21. Але я нікого не впізнаю. <i>Ка в холодних приміщеннях жаху</i>	196

22. Людина, яка мала грати Атажюрка. <i>Військова й політична кар'єра Суная Займа</i>	206
23. Аллах — справедливий і знає, що твоя проблема — не в питанні віри й розуму, а в тому, яке твоє життя. <i>Із Сунаєм у штабі</i>	221
24. Я, Ка. <i>Шестикутна сніжинка</i>	234
25. Це наші єдині вільні миті в Карсі. <i>Ка з Кадіфе в кімнаті готелю</i>	243
26. Причина нашої безмежної відданості Аллаху не в бідності. <i>Заява Ладжіверта всьому західному світу</i>	250
27. Тримайся, моя дівчинко, з Карса тобі прийде підмога. <i>Ка вмовляє Тургута-бея підписатися під заявою</i>	263
28. Різниця між коханням та болем від очікування. <i>Ка з Інек у номері готелю</i>	272
29. Мені не вистачає не тільки тебе. <i>У Франкфурті</i>	277
30. Коли ми зустрінемося знову? <i>Недовге щастя</i>	291
31. Ми — не дурні, ми — просто бідні. <i>Таємне зібрання в готелі «Азія»</i>	295
32. Я не можу бути самим собою, коли в мене — дві душі. <i>Про кохання, про те, як це бути непотрібним, і про зникнення Ладжіверта</i>	315
33. Безбожник у Карсі. <i>Страшно, що тебе вб'ють</i>	326
34. Кадіфе ж не погодиться. <i>Посередник</i>	341
35. Я нічий не агент. <i>Ка з Ладжівертом у карцері</i>	354
36. Шановний, ви ж не помрете насправді, так? <i>Торг між життям і театром, мистецтвом і політикою</i>	367
37. Єдиний текст цього вечора — це волосся Кадіфе. <i>Приготування до останньої вистави</i>	380
38. Ми не збиралися вас засмучувати. <i>Вимушений візит</i>	392
39. Коли разом плачеш, отримуєш задоволення. <i>Ка з Інек у готелі</i>	400
40. Тяжко, мабуть, працювати агентом на обидві сторони. <i>Розділ, написаний до половини</i>	414
41. У кожного з нас є своя сніжинка. <i>Зниклий зелений зошит</i>	418
42. Я зберу валізу. <i>Очима Інек</i>	425
43. Жінки йдуть на самовбивство з гордості. <i>Остання дія</i>	435
44. Тепер тут Ка ніхто не любить. <i>Через чотири роки в Карсі</i>	450